

I) Opakování základních témat

Od myšlenky k projektu, od projektu k empirickému šetření a publikaci výsledků. Sociologický výzkum jako hledání proměnných a modelování jejich vztahů.

Disman, M.: **Jak se vyrábí sociologická znalost**

Kap. 1: Jak se dělá věda (s.12–29)

Kap. 3: Pozorování nepozorovaného (s. 56–70)

Kap. 4: Jak si nakreslit plán aneb na co jsou hypotézy (s. 74–88)

Kapitola 1

- operační definice = popis operací, kterými bude koncept měřen
- T.S.Kuhn – Normální věda je postavena na nějakém paradigmatu a vědecká revoluce ho změní (viz SOC106 a SOC151)
- sociální definice vědy: věda je to, co považují za vědu vědci
- exaktní vědy mají většinou přesnější výsledky, tj. mají univerzálnější platnost, častěji používají experiment, mohou snadněji odhalit kauzální vztahy.
- přirozený systém informačně uzavřený se jediný dá zkoumat s věrohodnými výsledky (viz SOC106)

- možné příčiny zkreslení:

- nepravá korelace (neznámá proměnná ovlivňuje to, co máme za příčinu a důsledek)
- vývojová sekvence
- chybějící střední člen
- dvojí příčina

- druhy proměnných:

(A) Je určitá kategorie proměnné větší (menší) než jiná kategorie?

(B) Kolikrát je větší (menší)

Dávají tyto otázky smysl? >>>>>>>>>>>>>>>>>>>>

A	B	Typ proměnné
Ne	Ne	Nominální
Ano	Ne	Pořadová
Ano	Ano	Intervalová

- pokud chceme prokázat kauzální vztah mezi nimi, musejí:

být patrně souběžné změny v obou

nesmí být vnější příčina

změny musí nastat v logickém časovém pořadí

Kapitola 3

- *Validní* měření – měří to, co skutečně bylo zamýšleno měřit
- *Reliabilní* měření – při opakované aplikaci dává shodné výsledky – pokud se nezměnil stav pozorovaného objektu.

- Techniky kontroly validity:

1. Validita založená na členství ve známé skupině

Vím, že nějaká skupina má měřenou vlastnost. Pak vyzkouším nepřímé otázky. (třeba rasisti)

2. Prediktivní validita

Porovnáme předpověď se skutečnými výsledky. Pokud vyšla, dá se použít i později.

3. Souběžná validita

Použijeme více postupů najednou

4. Konstruovaná validita

Konstruujeme test hypotéz, logicky spojujících zkoumanou vlastnost s technikou měření, kterou používáme.

5. Validita založená na mínění skupiny soudců

Odborníci nezávisle posoudí a zhodnotí.

6. Validita testovaná výčtem obsahu

Výčet je užitečný zejména pokud definice zkoumaného konceptu není dostatečným nástrojem pro výzkumné operace.

7. Zjevná validita

Situace, kdy kontrola validity není požadována. (odpověď na otázku pohlaví...) Nezaměňovat s ospravedlněním žádné kontroly validity.

- **Dedukce** – teorie > hypotézy > pozorování > zamítnutí/přijetí hypotézy (kvantitativní výzkum)
- **Indukce** – pozorování > pravidelnosti > závěry > teorie

Kapitola 4**Hypotéza:** Očekávání o charakteru věcí, vyvozené z teorie.**Pracovní hypotéza:** tvrzení, které předpovídá souvislost mezi dvěma či více proměnnými. Všechny proměnné zmíněné v hypotéze, musí mít validní *operační definici*.Babbie, E.: **The Practice of Social Research**

Kap. 1: Human Inquiry and Science, (s. 17–37)

- 3 hlavní prvky v tradičním modelu vědy: Teorie, Operacionalizace, Pozorování
- To err is human. Scientists are human. > Scientists screw up, too.

Věda je o tom, jak věci jsou a proč. Ne o tom, jaké by měly být. I Triviální a zřejmé věci mohou být ve skutečnosti jinak a proto jsou vhodným předmětem zájmu vědců.

„Selský rozum“:

- Víme, že současnost ovlivňuje budoucnost. Tyto vztahy se dají předvídat. Ale: *předvídaní není to samé, co porozumění*.
- Běžně také používáme dva zdroje vědění, které si neověřujeme: Tradici a Autoritu.

Možné problémy při vědeckém výzkumu:

- nepřesná pozorování
- přílišné generalizování
- selektivní pozorování (vidíme to, co chceme či očekáváme)
- nelogické odůvodňování

Tři způsoby chápání reality:

- Předmoderní - realita je to, co považují za realitu já. Ostatní nemají pravdu.
- Moderní – přijímá pluralitu názorů > pravda je subjektivní záležitost
- Postmoderní – pravdivé jsou jen naše představy o věcech. Pravdivé jsou všechny možné pohledy na věc. (*vlastně mají pravdu všichni a nikdo* – pozn. BJ)

Sociální pravidelnosti

- nejsou tak triviální, jak by se zdálo (viz objev referenční skupiny)
- existují výjimky – pravidlo je v soc. vědách spíše vysoká pravděpodobnost, než jistota
- lidé se mohou chovat nepředvídatelně

Idiografický a nomotetický přístup (vysvětlení):

- IDIOGRAFICKÝ – vysvětlení jednotlivého jevu
- NOMOTETICKÝ – všeobecné vysvětlení

II) Sofistikovaný dotazník I

(Měření postojů, významů a hodnotových preferencí; indexy a škály, škála anomie, Bogardusova škála sociální distance apod. Příklady použití konkrétních škál měření postojů a hodnotových preferencí)

Krech, D., Crutchfield, R. S., Ballachey, E. I.: **Člověk v společnosti**

Kap: Povaha a měření postojů (s. 167-200)

Měření postojů

- předmět postoje: cokoli, co existuje v mém světě

Složky postoje

- poznávací – názory
- hodnotící – posouzení
- citová – emoce
- tendence chování

Složky se mění ve své valenci (stupeň na škále +/-) a rozmanitosti.

Typy postojů podle D.Katz a E.Stotland:

- **Afektivně asociální** – emoce, malý vztah ke konání
- **Intelektualizované** – poznávací složka, malý vztah k ostatním
- **Orientované na konání** – minimální vztah k poznávací složce
- **Vyvážené** – jen zde vysoká konzistence

Metody a problémy při měření postojů:

Postojová stupnice – přiřadit jednotlivci numerickou polohu na kontinuu.

Kritéria pro výběr položek stupnice:

- diskriminační funkce – musí doopravdy filtrovat
- ostrost diskriminace – diskriminace podél celé osy (stupnice) – rozlišit hodnoty postoje.
- minimální počet položek z hlediska spolehlivosti (čím více, tím lépe)

Typy položek:

- hodnotící výrok o předmětu zájmu
- co byste dělali v dané situaci

Metody sestavování stupnic:

- **Thurston** (metoda stejně se jevících intervalů) – posuzovatelé ohodnotí výroky, jak moc jsou pro nebo proti něčemu (11 bodová škála). Pak se získá celkové skóre jednotlivých posuzovatelů a podle korelace se nechají relevantní výroky. Je to ovlivněno názory posuzovatelů.
- **Likert** (met. souhrnných odhadů) – jako Thurston, ale hodnotí se Likertovsky (4/5 bodů).
- **Bogardus** – stupnice sociální distance – 7 bodů, Crespi to v 6bodové verzi aplikoval na cokoliv.
- **Guttman** (met. kumulativní stupnice) – každý bod zahrnuje všechny předchozí
- metoda **stupnicové diskriminace** – nejprve se použije Thurston, pak jiní lidé Likert a nakonec se udělá Guttmanovská kumulativní stupnice.

Nepřímé měření

Sémantický diferenciál – hodnotící faktor, mocenský faktor a faktor činnosti
Sémantická geografie – 3D model, založený na sém. diferenciálu.

Měřící nástroj je:

- jednodimenzionální
- reliabilní (Krombachovo alfa, faktorová analýza)
- validní (4 druhy validity ?)
- lineární

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kap. 6: Indexes, Scales and Typologies, (s. 149–173)

Index oproti škále nedokáže odlišit sílu názoru.

Konstrukce indexu:

- Výběr položek – zjevná validita, jednodimenzionalita, obecné/konkrétní, rozdíly
- Prozkoumání vnějších vztahů – vztahy mezi 2 proměnnými, mnohonásobné vztahy mezi položkami
- Hodnocení indexu – rozsah měření, dostatečný počet případů na každém bodu indexu
- Chybějící data
- Validizace indexu – Položková analýza, Externí validizace

Rabušic, L.: **České hodnoty 1991–1999**

(s. 9–15)

XXX

Rabušic, L., Mareš, P.: **Je česká společnost anomická?**

(s. 175-187)

Pokusili se převést do českého prostředí Sroleho index anomie. Výsledky byly pěkné, ale nedá se s určitostí říci, co vlastně tento index doopravdy měří, takže se to asi validně používat nedá.

Řehan, J., Capirkaloglu, P.: **Sociální status a hodnotová orientace mladé generace**
(s. 202-215)

Sociální status nemá na hodnoty mladých lidí žádný větší vliv.

III) Sofistikovaný dotazník II.

(Škála postmaterialismu; měření významů - sémantický diferenciál, F-škála)

Rabušic, L.: **Je česká společnost "postmaterialistická"?**
(s. 3-22)

XXX

Kerlinger, F.: **Základy výzkumu chování.**
Sémantický diferenciál. (s. 547-559)

Sémantický diferenciál se skládá ze tří škál:

- hodnocení (dobrý x špatný, krásný x ošklivý, čistý x špinavý)
- potence (velký x malý, slabý x silný, rychlý x pomalý)
- aktivita (aktivní x pasivní, bystrý x tupý, rychlý x pomalý)

- Je třeba použít i nezabarvené výrazy.
- Škály – reprezentativnost a relevance ve vztahu k použitým pojmům. Nejlepší je sedmibodová škála (u dětí pětibodová). Dá se hodnotit pohledem svým, nebo někoho jiného.

Analýza dat ze SD:

Užije se buď škála: dobrý 7:6:5:4:3:2:1 špatný nebo : dobrý -3:-2:-1:0:1:2:3 špatný

Zdroje rozptylu:

Různé chápání pojmů, škály, respondenti

F-škála – měří fašismus, byla vyvinuta pro studii o autoritářské osobnosti.

Rabušic, L.: **Tichá revoluce aneb od materialismu k postmaterialismu v západních společnostech.**
(s. 505-517)

Daniel Bell

Postindustrialismus je ekonomický systém, založený na produkci informací více než výrobků

Alvin Toffler

První vlna = změna lidí z kočovníků a lovců v zemědělce (- 10K let)

Druhá vlna = začátek průmyslové revoluce (- 300 let)

Třetí vlna = podobná Postindustrialismu D.Bella – technologie myslí, ne svalů (dnes)

Ronald Inglehart

Koncepce „*tiché revoluce*“ – přechod od **materialismu** (hodnoty: ekonomická prosperita, hmotné bezpečí, stabilní ekonomický růst, dodržování sociálního pořádku) k **postmaterialismu** (hodnoty: svoboda individua, seberealizace, možnost podílet se na rozhodnutích vlády), vytváření humánnější společnosti, ekologie).

Podle něj je každá další generace více postmaterialistická. Avšak pro rozvoj postmaterialistických myšlenek ve společnosti je třeba trvalé zajištění materialistických hodnot (podle Maslowovy koncepce pyramidy hodnot).

IV) Sofistikovaný dotazník III

(Jak měřit sociální třídu a prestiž povolání, jak měřit politickou orientaci, jak měřit vzdělání podle mezinárodní normy ISCED; sociometrie – měření sociálních preferencí)

Krejčí, J., Matějů, P.: **Standardní klasifikace sociálních tříd a statusu.**

(s. 1–4.)

Měření sociálního postavení na základě povolání pomocí:

- třídní klasifikace EGP (odráží třídní strukturu)
- standardní mezinárodní škála měření prestiže povolání (SIOPS)
- mezinárodní socioekonomický status povolání (ISEI)

(poslední dvě míry jsou kontinuální)

Dva hlavní přístupy k sociální stratifikaci:

- třídní pojetí společnosti (relativně homogenní skupiny)
- stratifikační pojetí (hierarchická struktura, vrstvy volně přístupné)

Třídní klasifikace EGP

- Koncem 70. let navrhli Ericson, Goldthorpe a Portocarerová
- založeno na klasických základech – Marx a Weber – klasifikace podle převládajícího typu pracovní smlouvy a míry autonomie
- zahrnuje povolání, ekonomický status, počet podřízených

Standardní mezinárodní škála prestiže povolání SIOPS

- vznikla souhrnem 80 výzkumů z 50. a 60. let
- stanovena na základě hodnotových soudů jednotlivých skupin

Mezinárodní index socioekonomického statusu ISEI

- Traiman, Ganzeboom, DeGraf
- navazuje na původní Duncanův SEI – použil prestiž hlavních skupin povolání, znalost podílu mužů s vyšším vzděláním a příjmem pro každou skupinu.
- pracuje na principu vzdělání > zaměstnání > příjem

Subjektivní ukazatele společenské pozice

Respondenti se sami zařadí do určité skupiny.

Tuček, M., Machonin, P.: **Prestiž povolání v České republice v roce 1992.**

(s. 367–381)

Prestiž povolání odráží názor na společenskou důležitost a plat. U nás jsou jisté výjimky ve vztahu ke světu (v roce 1992), které způsobil minulý režim.

Plecitá, K.: **Měření politické orientace v kvantitativních výzkumech.**

(s. 1–4)

- Vychází ze „Sociálně-psychologického modelu stranické orientace“ (Michiganský model).
- může být subjektivní nebo objektivní

Deklarovaná (subjektivní) politická orientace:

- „Kam se řadíte?“
  - 1) Jasná levice, 2) Spíše nalevo, 3) Střed, 4) Spíše napravo, 5) Jasná pravice
- Nebo zaškrtnutí čtverečku (celkem 10, takže chybí střed)
levice   pravice

Hodnotová (objektivní) pol. orientace:

Baterie otázek na postoje a názory, hodnotí se 4Likertově.

Koschin, F.: **Klasifikace vzdělání.**

(s. 259–261)

UNESCO počátkem sedmdesátých let vyvinulo mezinárodní normu pro klasifikaci vzdělání > (ISCED – International Standard Classification of Education). Zreformovaná ISCED z roku 1997 zvažuje i hierarchii a cíl.

- C – příprava pro vstup na trh práce
- B – příprava pro C
- A – příprava na další následné vzdělávání

na 5. úrovni se používá B místo C

ISCED 0 – preprimární – u nás vzdělávací funkce předškolních zařízení

ISCED 1 – primární – I.stupeň ZŠ

ISCED 2 – nižší stupeň sekundární – II.stupeň ZŠ

ISCED 3 – vyšší stupeň sekundární – střední školy

ISCED 4 – postsekundární neterciární – nástavby

ISCED 5 – 1.stupeň terciárního – vyšší a vysoké školy

ISCED 6 – 2.stupeň terciárního – doktorské studium

Manuál pro implementaci ISCED v zemích OECD. U nás kmenová klasifikace oborů vzdělání.

Kerlinger, F.: **Základy výzkumu chování.**

Sociometrie. (s. 537-545)

Sociometrie – studium a měření sociální volby (lidí, sdělování, směr vlivu). Vychází to z (či je autorem?) J.L.Moreno.

- typy sociometrické volby – s kým byste rád/nerad spolupracoval, kdo ze skupiny je vám nejbližší?

Metody sociometrické analýzy:

- SM matice
- sociogram
- SM index

Matice

- jen čtvercové
- volba prostá, vzájemná, bez volby

Pokud neomezíme počet voleb, získáme tzv. index pospolitosti (kolik má voleb)

Sociogramy

- grafické znázornění vztahů

SM indexy

- volbový status (kolikrát byl volen – 0,0 až 0,1)
- skupinová expanzivnost (pokud nebyli omezeni)
- kohezivnost (soudržnost skupiny – vzájemné volby)
- index conformity (nevysvětleno)

Volba, ovlivňování, dominance, komunikace – to vše SM měří.

Rabušic, L.: K některým determinantám sociometrické pozice pubescentů ve školním kolektivu.

(s. 60–70)

XXX

V) Jak pozorovat sociální svět v jeho přirozenosti – základy terénního výzkumu (field research).*(kvalitativní výzkum)*Disman, M.: **Jak se vyrábí sociologická znalost.**

Kapitola 10 (s. 284–321)

Kvalitativní výzkum

- vytváření teorií
- nízká reliabilita
- vysoká validita
- indukce
- pomáhá porozumět pozorované realitě

Kvantitativní výzkum

- testování hypotéz
- vysoká reliabilita
- nízká validita
- dedukce
- testuje validitu porozumění

Respektuj podstatu empirického světa.

- metoda konstantního srovnávání – metodologie výzkumu vzniká v průběhu sběru dat.
- úplný pozorovatel > pozorovatel participující > pozorující participant > úplný participant

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.****Kap. 10: Field Research** (s. 275–300)

Kdykoli pozorujeme nebo se účastníme sociálního chování, je to vlastně **terénní výzkum**. Terénní výzkum je sbírání dat a zároveň vymýšlení teorie. Terénní výzkum se může zabývat:

- Practices – činnosti
- Episodes – události (nemoc, porod...)
- Encounters – setkání
- Roles – role – pozice, chování a jeho očekávání
- Relationship – vztahy
- Groups – skupiny
- Organisations – organizace formální (školy, nemocnice...)
- Settlements – usedlosti, malé skupinky (vesnice, sousedství, ghetta)
- Social worlds – sociální světy – vágní komunity (sportovní svět, Wall Street)
- Lifestyles, subcultures – ruling class, urban underclass

Rozdíl mezi terénním výzkumem a zúčastněným pozorováním spočívá v míře zapojení se. Plného účastníka neberou lidé jako pozorovatele, ale může ovlivnit skupinu svou činností.

Naturalismus – od Chicagské školy. Svět „je tam venku“, „takový, jaký je“. Etnografie se zaměřuje na přesný popis. Ne na vysvětlení > rozhovory, pozorování na místě.

Etnometodologie – svět je sociálně konstruován a lidé popisují svět na „jaký je“, ale tak, jak jej chápou (vnímají) – odvozeno od fenomenologie. Sociolog poruší daná pravidla, takže to, co lidé považovali za dané, je náhle nejasné > „Jak se máš?“ „Jakou část mého života máš na mysli?“. Etnometodologie odhaluje skryté vzorce interakce, ovlivňující naše chování.

Grounded theory – kombinuje pozitivismus a interakcionismus > odvodit teorie z analýzy vzorů, témat a běžných kategorií, objevených v odpozorovaných datech. Podle ní data nelžou > zachovat zdravou skepsi, dodržet výzkumné postupy. Data se sbírají bez hypotézy.

Institucionální etnografie – pozorují se utlačovaní. Ptáme se jich na jejich zážitky, které odhalují složitou strukturu útlaku.

Participatory action research (PAR):

- výzkumník přiměje znevýhodněné skupiny vyjádřit své cíle a pomůže jim je dosáhnout svým vedením

Case study + Extended Case method:

- hledá idiografické pochopení daného případu; může dát základ vzniku nomotetické studie.
- Extended – zjistit si dopředu co nejvíce.

Příprava na terénní výzkum:

- vymyslet co chci dělat, sehnat informátory, literaturu
- kvalitativní rozhovor – daná kostra, ale ne konkrétní otázky

Focus Groups:

- 12-15 lidí se účastní řízené diskuse na dané téma
  - poskytuje skutečná data ze života, je flexibilní, má zjevnou validitu, má rychlé výsledky, je levný
- => velká validita, ale nízká reliabilita

Kap. 13: Qualitative Data Analysis (s. 359-381)*Spojení teorie a analýzy:*

A) Objevení vzorců (frekvence, rozsah, struktury, procesy, příčiny, následky)

- „Cross case“ analýza **a)** zaměřená na proměnné. Dosáhnout všeobecného vysvětlení s použitím co nejméně proměnných.
- b)** zaměřená na případy – zjistit vše, co ovlivnilo konkrétní případ

B) „Grounded theory“ – používá metodu neustálého srovnávání.

- srovnání případů aplikovatelných na dané kategorie
- sloučení kategorií a jejich vlastností (vztahy mezi koncepty)
- delimitování teorie (odstranění irelevantních konceptů)
- napsání teorie

C) Sémiotika – věda o znameních

D) Analýza rozhovorů – etnometoda

Zpracování kvalitativních dat:

- 1) **Kódování** – vytvořit vhodná slova, zachycující obsah textu jako „historie“, „filmy“ > žánrová slova
- 2) **Kódovací jednotky** – knihy, města, věty...
- 3) **Samotné kódování** (hurá, máme PC!)
- 4) **Vytváření kódů** (otevřené) – část analýzy, kdy pojmenováváme a kategorizujeme fenomény skrze podrobné zkoumání dat
- 5) **Dělání si poznámek**
- 6) **Mapování konceptů** – mít stručný přehled na zvláštním papíře

VI) Nevtrávané techniky sociologického výzkumu I:*(analýza dokumentů, obsahová analýza)*Disman, M.: **Jak se vyrábí sociologická znalost.**

Kap. 7.5 (s. 164-176)

Problém zkreslení pozorováním – zvláště zúčastněným. Samotné pozorování asi proces neruší.

Studium dokumentů (dok. = hmotný záznam lidské činnosti, který nevznikl za účelem našeho výzkumu).*Obsahová analýza* – kvantitativní metoda > kvant. jednotky, které budou měřeny : záznamové jednotky + kontextuální jednotky.*Jednotky:*

- definované rozsahem – slovo, tvrzení, věta, délka filmu v minutách...
- zdroje, autority – tiskové agentury, zdroje informace
- námět, téma – problémy, zdůrazněné v předvolební kampani, zápletka románu
- hrdina – osoby, které se objevují ve sdělení, hrdinové fiktivní

Sekundární analýza dat (analyzovat již sebraná („cizí“) data).

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kap. 11: Unobtrusive Research (s. 304–315.)

Obsahová analýza – kdo říká co, komu, jak, proč a s jakým účinkem. Jednotky analýzy = knihy, stránky, odstavce, řádky...cokoli. Problémem je kódování.

- zjevný obsah x latentní obsah

Výhody: můžou se zkoumat data za dlouhé období, projít si znovu data.

Kerlinger, F.: **Základy výzkumu chování.**

Kapitola Dostupné materiály a obsahová analýza. (s. 523–536)

Dostupné materiály – získat přehled o situaci, navrhnout hypotézy, ověřit některé hypotézy, validizace jiných výzkumů a jejich dat, kontrola vzorku.

Typy materiálů – sčítání lidu, noviny a časopisy, různá sdružení a jejich archivy, osobní dokumenty

Obsahová analýza

- hlavní problém = použitelný systém kategorií
- shromáždit zdroje > výběr vhodných zdrojů > zvolení jednotky > systém kategorií > vlastní čtení > sledování a výzkum

Důležité je:

- definovat univerzum obsahu na zkoumání
- kategorizace a rozčlenění Univerza

Jednotky analýzy: slova, témata...

Kvantifikace:

- nominální měření: sečíst počty objektů v dané kategorii
- řazení: seřazení podle kritéria (co je lepší, ale ne kolikrát – ordinální)
- posuzování: co je lepší a kolikrát – kardinální

Kronick, J.: **Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat**

(s. 57-68)

Tři druhy formální metodologie psaných textů:

- formální obsahová analýza (vyvinul Bernard Berelson k analýze obsahu masmédií)
- Glaser – Straussova metoda konstantní komparace – metodologie pro generování abstraktní teorie z empirických dat, v tomto případě psaných záznamů. Používá PC program.
- Interpretace textu podle hermeneutické tradice – klade důraz na hledání významu uvnitř materiálu. Je to časově náročné a proto uplatnitelné jen na velmi cenné materiály.

Společné charakteristiky:

- mít problém, či sadu otázek
- výběr dokumentu musí být ospravedlněn
- musíme mít teoretický rámec

Problém je, když neznáme autora textu.

Interpretace má dvě pravidla:

- text se musí pochopit z jeho kontextu (stop etnocentrismu)
- jednotlivé části pochopíme ve vztahu k celku a naopak

Metodologie

- ospravedlnění výběru textu
- nejprve celý text přečteme, určíme druh textu, případně rozčleníme na části
- směr analýzy určují kladené otázky
- zabýváme se textem do hloubky
- interpretujeme části v kontextu jiných částí, celku a naopak
- projdeme i alternativní interpretace

Standardy pro validitu

- konzistence
- celistvost
- přesvědčivost
- smysluplnost

VII) Nevěřivé techniky sociologického výzkumu II:

(Statistiky jako zdroj informací pro sociologickou analýzu. Sekundární analýza; mezinárodní komparativní výzkum; sociologický výzkum a internetové zdroje)

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kap. 11: Unobtrusive Research, (s. 315–321)

Analýza existujících statistik

Jak řešíme problémy validity:

- logické odůvodňování (odvození) – v černošské čtvrti budou žádat o byt asi hlavně černoši
- replikace – jeden znak neznámá nutně danou vlastnost, je třeba zkoumat zevrubněji
(*např. docházka do kostela ještě nevyovídá mnoho o pobožnosti. Ale když navíc člověk dává peníze na charitu, je pokřtěný, měl svatbu v kostele, posílá děti do nedělní školy... to už o něčem vypovídá*)

Buriánek, J.: **K pojetí sekundární analýzy.**

(s. 74-91)

XXX

Disman, M.: **Jak se vyrábí sociologická znalost.**

Kapitola 11 (s. 326–360)

- člen kultury přijímá schémata kulturních vzorců, předávaná z generace na generaci
- cizinec může sdílet se skupinou budoucnost a přítomnost, ale logicky ne minulost
- cizincovy zvyky a zkušenosti již nemusejí platit
- členu skupiny stačí vědět „že“, cizinec potřebuje vědět „proč“
- cizinec není schopen rozlišit mezi typickým a individuálním
- kulturní vzorce domácích dávají domácím jistotu, zatímco cizince dokonale matou
- „marginal man“ – existuje na pokraji 2 kultur a neví, do které patří

Jak se zkoumá cizinec:

- problém překladu – gramatika, slovník, rozdíl v kontextu kultury

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Appendix B: Sociology in Cyberspace. (s. A82–A15)

XXX

Kreidl, M.: **Americký výzkumný program „General Social Survey“.**

(s. 1–5)

GSS je pravidelně opakovaný výzkum obyvatel amerických domácností, který provádí Národní centrum pro výzkum veřejného mínění – NORC. Většina dat je přístupná všem zdarma a jedná se o jednu z nejcitovanějších databází. Důvody jsou následující:

- je to první výzkum, který byl určen primárně pro veřejné využití
- je velmi široce pojat – otázky mají velký záběr
- otázky se opakují – longitudinální data
- umožňuje provedení i velkých analýz
- má významnou mezinárodní komponentu
- má vysokou návratnost a je také vyučován na univerzitách

Historie GSS

GSS vychází z projektu Sociální indikátory a osobní iniciativy Jamese A. Daviese. Ten uskutečnil v roce 1972 malý výzkum, jehož výsledky zpřístupnil veřejnosti. Dnes je to jeden z největších a nejlepších archivů dat o americké společnosti se stále vzrůstající mezinárodní složkou. Provádí se jednou za dva roky.

Obsah výzkumu

- první část – demografické údaje + postoje a chování
- druhá část – tematické moduly (každý rok jiné, ale postupně se opakující – vztah k armádě, emoce, duševní zdraví, altruismus...) někdy i více tem. modulů v jednom roce.
- třetí část – mezinárodní moduly
- čtvrtá část – experimenty

- pátá část – doplňky

Používání GSS

Je zdarma online pro všechny. Velmi variabilní a propracovaná databáze.

Krejčí, J.: **British Social Attitudes.**

(s. 7–8)

Je britskou obdobou GSS. Provádí se od roku 1983 a monitoruje změny sociálních hodnot obyvatel GB. Každý rok se účastní cca 3500 obyvatel Anglie, Skotska a Walesu, starších 18 let. Skládá se z rozhovoru a dotazníku.

Hadaway, C. K., Marler, P. L., Chaves, M.: **What the Polls Don't Show: A Closer Look at U.S. Church Attendance.**

(s. 741–752)

Vysoká účast na bohoslužbách, získaná dotazováním není skutečná. Autoři zjistili procento lidí, kteří se hlásí k náboženství a návštěvám bohoslužeb v okrese se 100.000 obyvateli. Pak zjistili všechny kostely a místa, kde bohoslužby probíhají a sečetli účastníky. Oproti deklarovaným cca 40 procentům obyvatel chodí na bohoslužby jen asi 20 procent.

VIII) Hodnotící výzkum

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kapitola 12: Evaluation Research (s. 332–354)

Hodnotící výzkum se snaží ovlivnit dění.

- jaká témata se dají zkoumat – např. měla by sociální intervence zamýšlený účinek?
- formulování problému – co měřit – měření „neměřitelného“
- specifikování výsledků – response variable. Vědět, co a jak chceme měřit.
- sledování a měření kontextu výzkumu (máme program pro nezaměstnané; úspěch měříme mírou zaměstnanosti našich klientů, ale jaká je celková nezaměstnanost?)
- specifikace zásahu – jak zasahujeme – projeví se to všude stejně?
- populace – ujasnit, definovat koncepty
- nové a staré metody (míry)
- operacionalizování úspěchu a neúspěchu

Druhy hodnotícího výzkumu:

- experimentální
- kvaziexperimentální
  - není náhodné rozdělení na pokusnou a kontrolní skupinu
  - „Time-Series Designs“ – časové záznamy z doby před a po zásahu (bez kontrol. skupiny)
  - Neekvivalentní kontrolní skupina – pokud není možné vytvořit dvě skupiny, tak se vybere již existující a hodně podobná
  - „Multiple Time-Series Designs“ – více skupin po delší čas

Kvalitativní hodnocení – sociální kontext (administrativní kontrola, etické otázky), sociální indikátory (čísla – death rates...)

Rabušic, L. 2000. **Hodnotící (evaluační) výzkum. Rukopis.**

(5 s)

V hodnotícím výzkumu aplikujeme nejružnější výzkumné postupy s cílem zhodnotit účinky programů sociálních služeb a sociální intervence. Rozvinul se výrazně v 50. letech s rozvojem sociálního státu a potřebou kontrolovat efektivitu vynaložených prostředků.

Hodnocení znamená srovnávat pozorovanou věc, aktivitu, naměřenou hodnotu s nějakým standardem. Ten určují:

- sponzoři programu
- lidé, kteří program naplňují
- příjemci (recipienti) programu

Problémy s uznáváním výsledků výzkumu

- Výsledky výzkumu nejsou vždy prezentovány ve formě přístupné laikům
- Výsledky jsou někdy v ostrém protikladu s hluboce zakořeněnými představami
- Využití výsledků výzkumu brání tzv. osobní zájmy (vested interests)

Při přípravě hodnotícího výzkumu je třeba, aby jeho autoři:

- získali informace o těch, pro něž mohou z evaluace vyplynout důsledky
- si uvědomili, kdo si evaluaci přeje, proč si ji přeje, ale také kdo si ji nepřeje + důvody
- předali těmto lidem projekt k připomínkám

Hodnotící výzkum je často prováděn na základě modelu **CIPP** (Context-Input-Process-Product):

<i>Prvek</i>	<i>Kladené otázky</i>
Kontext (Context)	Jaké jsou cíle programu. Odpovídají potřebám příjemců?
Vstupy (Input)	Jaké prostředky jsou požadovány pro naplnění cílů programu?
Průběh (Process)	Jak byli účastníci informováni o průběhu aktivit? Jak byly přidělovány zdroje? Jak byly připravovány materiály?
Produkt (Product)	Jaká existuje evidence o výsledcích programu? Měl by být program ukončen, měl by pokračovat, měl by být zásadně revidován? Měly by být zdroje sníženy či navýšeny? Měl by být program sloučen s jiným programem?

Kroky při provádění evaluačního výzkumu:

- Příprava** – co má být hodnoceno, účel hodnocení
- Popis evaluanda** (toho, co se má hodnotit) - získat detailnější představu o průběhu programu
- Účel hodnocení**
- Identifikace hlavních hráčů** (sponzoři, správní rada, úřady, politikové, zaměstnanci programu, recipienti (někdy i rodiče recipientů), zástupci místní veřejnosti)
- Podmínky a limity evaluace**

Otázky kladené při hodnotícím výzkumu:

- **deskriptivní:** zjišťujeme, co program vlastně je a co naplňuje
- **na provádění programu** (implementační): jaké aktivity byly prováděny, zdali to jsou ty, které byly původně zamýšleny a zda se dotýkají původně zamýšlených problémů a populace
- **jaký má program vliv:** osvětlí skutečné účinky programu

Sběr dat

Je možné HV rozdělit do následujících tří typů podle toho, zda výzkum hodnotí:

- konečné účinky programu
- problémy spojené s implementací programu
- informace potřebné pro zavedení nového programu a pro jeho rozvoj (needs assesment)

Jelikož se v tomto typu hodnotícího výzkumu pohybujeme v oblasti **sociálních potřeb**, je třeba si uvědomit, že v tomto kontextu mohou být potřeby definovány z hlediska normativního a z hlediska poptávkového.

- **Normativní definice potřeb** - srovnávat životní podmínky s takovou úrovní, která je považována experty na daný problém za lidsky akceptovatelná a důstojná
- **Definice potřeb z hlediska poptávky či požadavku** - vycházíme pouze ze situace postižených

Pro hodnocení potřeb existuje pět druhů výzkumných technik:

- technika klíčového informátora (experta)
- technika komunitního fóra
- technika zkoumání případů, které již sociální službu někde využívají
- technika sociálních indikátorů (statistiky)
- technika průzkumu cílové populace.

IX) Zkoumání jednotlivého případu

Rabušic, L.: „Výzkumná metodologie typu N = 1“.

(15 s)

- typ výzkumu, který se soustřeďuje pouze na jednu jednotku (single-case design). Cílem je **analýza proměn chování**. Pokud se provádí dobře, dá se i generalizovat.

Základní otázky:

- Nastala změna v pozorovaném chování?
- Způsobila tuto změnu naše intervence?

Struktura:

• opakované měření problematického chování (vlastnosti) = závisle proměnné, čímž se ustaví tzv. **základna** (baseline-základní hodnoty). Základna má také funkci kontrolní fáze.

• Základna se srovnává s trendem, který je získán ve fázi intervence (experimentální fáze). Důležité je **opakované měření** v obou fázích výzkumu (alespoň 10krát až 15krát)

Co N=1 design měří?

- **Frekvenci výskytu chování** – vhodná pro nespojitý (diskrétní) charakter dat (chování, které trvá relativně konstantní dobu). Nehodí se pro spojitě (kontinuální) – např. úsměv, odpočívání v houpacím křesle, čtení knihy apod.
- **Délka trvání chování**
- **Měření intervalů**: definujeme časový blok, který rozdělíme do krátkých intervalů. Během nich pozorujeme chování klienta. Pokud nastal definovaný projev chování, zaznamenáme ho. Vhodný jak pro nespojitě, tak spojitě chování.
- Musíme si dát pozor, aby tyto cyklické výkyvy neovlivnily naši interpretaci zaznamenaných dat!

Operacionalizace zde není snadná (sledujeme pouze indikátory) Proto se monitoruje několik indikátorů, negativních i pozitivních. (dva až tři > splňují požadavek **triangulace** - *maximalizovat šanci zachytit postulovanou variabilitu závisle proměnné tím, že sledujeme více než jeden indikátor*)

Typy trendů v základně:

- rostoucí, • sestupný, • plochý, • cyklický, • nestálý
- Interpretace významu rostoucí nebo klesající křivky závisí na operacionalizaci sledovaného problému (je dobře vyšší, nebo nižší výskyt?). Pokud základní hodnoty naznačují zlepšující trend, je dobré pokračovat v měření základních hodnot až do té doby, dokud se trend neustálí a nevyrovná

Typy výzkumu:

AB formát

- obsahuje fázi měření základních hodnot (A) a fázi intervence (B). Síla tohoto modelu může být znásobena tím, že stejnou terapii aplikujeme i v případě dalších klientů.

Formát ABAB

- navíc druhá fáze měření základních hodnot a druhá fáze intervence (přeruší se působení terapie). Dva **problémy** (praktický a etický charakter):

- 1) Je ospravedlnitelné, aby úspěšně fungující intervence (terapie) byla přerušena? Nezpůsobí to klientovi utrpení nebo nezvýší to finanční náklady terapie?
- 2) Návrat k fázi A není v mnoha případech vůbec možný, neboť terapie měla nevratné důsledky.

Formát několikeré základny (multiple baseline design)

- měří různá chování u jednoho subjektu (*generalizační efekt - který způsobuje, že terapie zavedená u prvního chování se automaticky přenáší i do chování druhých a začíná paralelně působit*)

- nebo jedno chování v různých prostředích
- nebo jedno chování u různých subjektů

Měření základních hodnot (A) začíná ve stejném okamžiku, fáze intervence (B) je zavedena v různé době.

Jak se analyzují data - tři otázky:

- Je v datech grafu zřetelný vzor?
- Jaká je statistická pravděpodobnost, že změnu způsobilo něco jiného?
- Pokud je změna chování korelována se zavedením intervence, do jaké míry je tato proměna důležitá z praktického hlediska?

Vizuální signifikance

Snaha nalézt „okometrický“ vzor v datech

Statistická signifikance

Rozdíly v datech jsou poněkud jemné. Určujeme pravděpodobnost, do jaké míry je kolísání v datech způsobeno náhodou. O statistické signifikanci má smysl uvažovat teprve tehdy, když zjistíme signifikanci vizuální. Určuje se třemi způsoby:

- **Procedura dvou směrodatných odchylek** – (data nejsou dichotomického typu a data nemají téměř stejnou hodnotu). V normálním rozložení leží v rozmezí dvou směrodatných odchylek od průměru v obou směrech 95% pozorování.

(Od každé hodnoty se odečte průměr základních hodnot a výsledek se umocní na druhou. Mocniny se sečtou a součet se vydělí počtem základních hodnot -1. Výsledek se odmocní a získá se směrodatná odchylka, kterou vynásobíme 2. Pak to přičteme a odečteme od průměru. Pokud průměr dat po intervenci leží mimo sm. odchylky, je to statisticky významný rozdíl)

- **Proložená lineární přímka** - data základny mají jasně vzestupný či sestupný trend. Data základních hodnot proložíme přímkou, která naznačí linearitu jejich strmosti či poklesu. Tuto přímku protáhneme do oblasti data intervence a sledujeme, jaká proporce dat fáze A a dat fáze B se nachází nad ní či pod ní.

(Data A rozdělíme na poloviny a pro každou spočítáme průměr. Hodnoty průměrů vyneseme do grafu v polovinách příslušných půlek a propojíme přímkou, která bude až do konce oblasti B. Pak záleží na tendenci dat. Když stoupají, zajímá nás oblast nad přímkou a naopak. Spočítáme podíl dat základny v cílové zóně. Pak určíme oblast zájmu stejným způsobem ve fázi B. Pomocí tabulek se porovná podíl případů v klíčových zónách. Ty nám řeknou, zda je rozdíl podílů statisticky významný).

- **Frekvence** - pokud máme dichotomická data. Postup je podobný jako v případě procedury s lineární přímkou. Rozdíl je v tom, že daty proložíme přímkou, která odděluje ano a ne. Pak už postupujeme stejně.

X) Jak sdělovat výzkumná zjištění.

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Appendix C: The research Report. (s. A16–A22)

XXX

Kerlinger, F.: **Základy výzkumu chování.**

Dodatky: Výzkumná zpráva (s. 666–671)

Účelem výzkumné zprávy je sdělit čtenáři co jsme zkoumali, jakými metodami a k čemu jsme dospěli. Čtenář by měl mít dost informací na to, aby zhodnotil naše postupy a věrohodnost závěrů.

Struktura zprávy by mohla být následující:

Problém

- teorie, hypotézy, definice
- předchozí výzkum, literatura

Metodologie, získávání dat

- vzorek a metoda jeho výběru
- metodologie, experimentální postupy...
- měření proměnných
- metody analýzy, statistické charakteristiky
- předvýzkum a pilotáž

Výsledky, interpretace a závěry

XI) Etika a politika sociálního výzkumu. A k čemu ten výzkum vlastně je?

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kapitola 18: The Ethics and Politics of Social Research (s. 469–487)

- dobrovolná participace
- nepoškodit účastníky
- anonymita + důvěrnost
- lze klamat participanty?
- debriefing
- při zpracování zprávy uvést metodologii, aby si to mohl každý vyzkoušet

---

XII) Konstrukce teorií

Možný, I., Rabušic, L.: **Úvod do metodologie vědy pro sociology.**

Kapitola 10 (s. 71–81)

Cílem vědy je výstavba teorie. Teorie musí být explikací.

Empirikové zdůrazňovali smyslovou zkušenost jako jediný pramen poznání > indukce, pozorování

Racionalismus založen na rozumu

Dialektická koncepce slučuje dedukci a indukci dohromady

Deduktivní výstavba teorie:

• vyvozujeme nové poznatky z původních premis. Pokud dodržíme při odvozování pravidla logiky, budou platit i nové závěry. Nowak (1975) upozorňuje na dva body:

- 1) Prvotní termíny – slouží k definici ostatních bodů a sami se neurčují
- 2) Rozlišujeme mezi výchozím tvrzením (axiómy, postuláty) a odvozenými tvrzeními

Hypoteticko-deduktivní způsob

- formulujeme hypotézy > logicky odvozujeme důsledky > důsledky ověřujeme v praxi

Nomologicko-deduktivní explanace

• explanans = tvrzení o výchozích podmínkách (C) + obecné zákony (L) >> logickou dedukcí dostaneme:

- explanandum = popis empirického jevu, který je vysvětlován (E)
- je vhodné pro vysvětlení i predikci

Pokud jsou podmínky a zákony takové, že daná věc nastane

- vždy > *deduktivní systematizace*
- s nějakou (vysokou) pravděpodobností > *induktivní systematizaci*

Induktivní výstavba teorie:

Empirické generalizace, které vypovídají o pravidelném výskytu nějaké vlastnosti, nebo vztahu závislosti mezi dvěma vlastnostmi. Výroky formulované na základě induktivních postupů podle pravidel logiky.

- V praxi se oba postupy prolínají a neodtrhávají.

Systémový přístup

Systém – komplex elementů, které jsou v interakci. Systémem je tedy každý organizovaný celek. Tento přístup rozkládá celek na části, zkoumá jejich funkce i funkce systému jako celku.

Modelování

Model je myšlenkově či materiálně realizovaným systémem, na kterém se studuje skutečný objekt. + kauzální modelování.

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kapitola 2: Paradigms, Theory and Research (s. 41–66)

Paradigmata – základní modely, které používáme k organizování a utřídění našich pozorování a výzkumů.

Makroteorie – zabývá se velkými skupinami a jejich problémy

Mikroteorie – zabývá se jednotlivci a malými skupinami

Positivismus

- A. Comte – teologická fáze poznání trvala do cca roku 1300, poté fáze metafyzická (příroda a její zákony místo Boha), on otvíral fázi třetí – pozitivistickou (vědecké zkoumání společnosti).

Sociální Darwinismus

- myšlenka o nejsilnějším přeživším aplikovaná na lidské společnosti

Konfliktní paradigma

- vychází z Marxe – konflikt tříd a souboj o nadvládu

Symbolický interakcionismus

- Simmel, Mead, Cooley. Záleží na lidské komunikaci, schopnosti vcítit se do druhého.

Etnometodologie

- zkoumá se společnost skrze její pravidla, která výzkumník záměrně naruší, aby poukázal na jejich umělost (pojede ve výtahu zády ke dveřím... - Bernard McGrane)

Strukturální funkcionalismus

- Comte + Spencer – společnost je jako tělo. Má různé orgány, které plní funkce, spolupracují a i tělo má kontakty s okolím.

Feministická paradigmatata

- ženský pohled na svět je jiný a nebyl dlouho muži ve vědě zohledňován.

Znovuzvážená racionální objektivita

- Aschův experiment – která ze tří čárek odpovídá délkou čtvrté? Je jasné, že B, ale všichni ostatní (ve skutečnosti také výzkumníci) řeknou D. Pak vedoucí řekne, že byla jen jedna špatná odpověď. Tedy ta vaše. Jak dlouho půjdete proti skupině?
- Zvolíte D, i když je to špatně > dá se zkoumat neracionální jednání racionálně

Součásti sociální teorie

- fakta – skutečnosti (pozorované, ověřené...)
- zákony – pravidla, která různé jevy „poslouchají“ – pozorované pravidelnosti
- teorie – na rozdíl od zákonů jsou to systematická vysvětlení
- proměnné – druh konceptu, definovaný mnoha atributy
- axiomy a postuláty – fundamentální předpoklady, považované za správné
- hypotézy – testovatelné očekávání o empirické realitě, vynesené z obecného pohledu
- nulová hypotéza – předpokládá nulový (žádný) vztah mezi sledovanými proměnnými

---

Babbie, E.: **The Practice of Social Research.**

Kapitola 3: The Idea of Causation in Social research (s. 69–86)

Determinismus – všechno má své příčiny (a důsledky). I příčiny mají příčiny.

Idiografické vysvětlení – konkrétní věc

Nomotetické – obecné principy

Korelace:

- pozitivní (čím více A, tím více B)
- negativní (čím více A, tím méně B)
- falešná (ve skutečnosti vztah neexistuje)

Příčiny:

- nezbytné > aby nastalo B, musí vždy nejprve nastat A
- zbytné > pokud nastane A, nastane i B, ale B může nastat i v důsledku C, D, a E

Chyby:

- provincialismus – nezapomenout se oprostít od lokálního kontextu

- ukvapený závěr – vše zkontrolovat a neukvapit se
- zpochybnitelná příčina – je to opravdu tak?
- potlačené důkazy – ne všechny důkazy jsou relevantní
- falešné dilema – volba, do které jsme dotlačeni a není reálná (je to A, nebo B? ale ve skutečnosti je to A a E)